

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

EKONOMİK KALKINMA VE SOSYAL SERMAYE ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Murat GÜNDÜZ* Gülcan YILMAZ**

Öz

Ekonomik kalkınma için son derece önemli olan sosyal sermaye kavramı; toplumdaki bireyler arasındaki ilişkileri vurgulamaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye; insanları gelenek tutum, tavır gibi sosyal normlar ekseninde ortak bir paydada toplayıp, sosyal ağlar sayesinde network (ağ) oluşturup, güven temelinde toplumsal fayda yaratmayı sağlayan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmanın amacı son yıllarda sosyal bilimciler tarafından da yoğun ilgi duyulan sosyal sermaye ve kalkınma arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla çalışmada verilerine ulaşılabilen 129 ülke için çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan Yapısal Eşitlik Modellemesi yöntemi kullanılarak sosyal sermaye ve kalkınma arasındaki ilişki analiz edilmiştir. İncelenen 1. Düzey Çok Faktörlü Modelin uyum iyiliği değerlerine göre araştırma modelinin verilere uyum sağladığı görülür. Böylece çalışmada model tarafından gözlenen değişkenlere ilişkin varyans ve kovaryansların oldukça iyi açıklandığı görülmektedir. Sonuçta ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Bu anlamda sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Ekonomik Kalkınma, Sosyal Sermaye Ölçütleri, Yapısal Eşitlik Modellemesi

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL CAPITAL BY STRUCTURAL EQUALITY MODELING

Abstract

The concept of social capital, which is extremely important for economic development; emphasizes the relationships between individuals in society. In this context, social capital; It emerges as a concept that collects people on a common ground in the axis of social norms such as tradition, attitude and attitude, and creates a network through social networks, and creates social benefit on the basis of trust. The aim of this study is to examine the relationship between social capital and development, which has been of great interest by social scientists in recent years. For this purpose, the relationship between social capital and development was analyzed using the Structural Equation Modeling method, which is one of the multivariate statistical methods for 129 countries whose data can be accessed. According to the goodness of fit values of the 1st Level Multi-Factor Model examined, it is seen that the research model fits the data. Thus, it is seen that the variance and covariances related to the variables observed by the model in the study are explained quite well. As a result, it can be mentioned that there is a directly proportional relationship between economic development and social capital. In this sense, the causality relationship between social capital and economic development has been tested.

Keywords: Social Capital, Economic Development, Social Capital Criteria, Structural Equation Modeling

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü, murat.gunduz@usak.edu.tr

** Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, gulcanyilmaz_48@hotmail.com

1- GİRİŞ

Sosyal bir varlık olarak insan, yaratılışı itibari ile hayatlarının her döneminde toplumdaki diğer fertlerle bir bağ kurmakta ve bunun sonucunda tek başına yapamayacağı pek çok işi, insanlarla birlik ve beraberlik içerisinde yapabilmektedir. Bu işbirliği ortamını ve bireyler arasındaki ortak değerlerin paylaşımını sağlayan en temel etmen ise insanları birbirine bağlayan iletişim ağlarıdır. Akademik çalışmalarda sıkça kullanılan sosyal sermaye kavramı, öncelikle sosyoloji ve iktisat bilimleri olmak üzere sosyal bilimler, siyaset bilimi, eğitim sosyolojisi, organizasyon bilimi vb. birçok bilim dalı tarafından araştırılmaya, tanımlanmaya, ölçülmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır (Kangal, 2013: 6).

Bu kavram sosyal açıdan değerlendirildiğinde, toplumsal güven düzeyi, ekonomik açıdan incelendiğinde ise sermaye kelimelerinin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Genellikle ekonomik değerleri tanımlayan sermaye kavramını, doğada serbest olarak var olan ve toplumu oluşturan insanlar tarafından imal edilmiş üretim araçları olarak da tanımlamak mümkündür. Ayrıca toplumların daha güvenli, daha başarılı, daha iyi ve daha sağlıklı yönetilmesinde sosyal sermayenin varlığının katkısı çok büyüktür. Sosyal sermayenin genel düzeyini toplum ve toplumu oluşturan bireylerin birbirine karşı olan güven düzeyleri, yazılı veya yazısız olan her türlü toplumsal tutum, davranış ve kurallardan oluşan normlar ve sosyal içerikli iletişim ağlarının niteliği belirlemektedir. Sosyal sermayenin çok boyutlu olan yapısından ve birçok düşünür tarafından yapılan farklı açıklamalardan dolayı araştırmacılar, üzerinde fikir birliği yapabilmekte zorlanmaktadır. Sosyal sermaye için ön plana çıkan tanımlamalar; bir toplumda var olan güven, norm ve ağ kavramları olarak ifade edilir (Karagül ve Dündar, 2006: 63).

Çalışmada temelinde insanlar arası ilişkileri ön plana çıkaran sosyal sermaye kavramı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda küresel rekabetçilik endeksi ve insani gelişmişlik endeksini oluşturan verileri kullanılarak sosyal sermaye ve kalkınmayı etkilediği düşünülen değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek için çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan Yapısal Eşitlik Modellemesi yöntemi kullanılmıştır. Birçok bilim dalında kullanılan bu istatistiksel yöntem gözlenen ve doğrudan gözlenemeyen (gizil-latent) değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirli bir teoriye göre inceler. Bu amaç çerçevesinde çalışmada sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkisinin sınıması için çok değişkenli normal dağılım gösteren veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Bu doğrultuda analizin birinci bölümünde sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma değişkenlerinin teorik yapısı ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümünde literatür taraması yapılarak daha önce yapılmış çalışmalardan örnekler sunulmuştur. Bir sonraki bölümde Yapısal Eşitlik Modellemesi hakkında kısa bilgi verilmiştir. Son bölümde ise bulgular yorumlanarak analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

2- SOSYAL SERMAYE KAVRAMI

Son yıllarda önemi hızla artarak birçok araştırmacı tarafından da ön plana çıkarılan sosyal sermayenin tarihi çok eskiye dayanmakla birlikte 1980'li yıllardan beri sıkça kullanılan bir kavram olmuştur. Kavramın asıl çıkış noktası sosyolojik araştırmalar olmasına rağmen günümüzde ekonomi politikaları içerisindeki kalkınma teorisi alanında üzerine çalışmalar yapılmaktadır (Tüysüz, 2011).

Ekonomistler tarafından başlangıçta başarılı uygulamaları olmasına rağmen yeterince açıklanamayan sosyal sermaye kavramı daha sonraki zamanlarda ekonomik kalkınma ile ilgili alan yazında ekonomik bir kavramı ifade etmeye başlamıştır. Halen ekonomik kalkınma açısından önem arz eden bir kavramdır (Çetin,2006:74-86). Ayrıca üretim için kullanılan her

türlü makine, teçhizat, bina vb. pek çok fiziksel üretim araçları sermaye olarak nitelendirilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere ekonomistler sermaye kavramını üretimde kullanılmak üzere imal edilmiş tüm üretim araçları olarak kabul etmektedirler. Bu kavramın ekonomi bilimi ile olan ilişkisi, mevcut üretim faktörlerinin ekonomik kalkınmayı tam olarak açıklayamaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle sosyal içerikli iktisadi bir kavram olan sosyal sermaye kavramı, ülkelerin gerçekleştirmiş oldukları ekonomik faaliyetleri ve toplumsal hayatın etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kısacası sosyal sermayeyi, insanları bir arada tutan ve iş birliği yapmaya yönelik çalışmalarda etkin bir rol oynayan, toplumsal refahın ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için güven, sosyal ağlar ve normların bir araya gelmesi sonucu oluşan bir değer olarak tanımlamak mümkündür. Sosyal bilimcilerin sıklıkla bahsetmiş olduğu bu kavram, iktisadi anlamda son yıllarda önemli bir kaynak olarak kullanım alanı bulmuştur. (Durkan Şimşek, 2013, s. 22)

2.1- SOSYAL SERMAYENİN UNSURLARI

Sosyal sermayenin oluşmasını ve arttırılmasını sağlayan belli başlı unsurları vardır. Toplumsal etkileşimi güçlendiren ağlar, sosyal düzenin oluşmasını sağlayan normlar ve bireysel yaşantının ekonomik ve demokratik gelişimin temelini oluşturan güven kavramları sosyal sermayenin ana unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca sosyal sermaye kavramı; insanları gelenek, tutum ve normlar gibi ortak paydada toplayıp, sosyal ağlar sayesinde network oluşturup, güven temelinde toplumsal düzeyde fayda sağlayarak ekonomik kalkınma için son derece önem taşıyan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1-Güven

Güven; toplumsal ilişkilerin temelinde bulunan ve bireyler arasındaki sosyal ilişkileri düzenleyen en önemli unsurdur. Sosyal sermayenin en önemli koşulu olan güven aynı zamanda sosyal sermayenin çıkış noktasıdır (Karaçimen, 2002: 133). Sosyal ilişkileri düzenleyen güven duygusu, gündelik yaşantımızda, hayatımızın önemli noktalarında, zor zamanlarımızda ve daha birçok durumda belirleyici bir güç haline gelebilmektedir. Güven faktörü toplumu oluşturan bireyler arasında ilişkilerin sürdürülebilmesi, ekonomik, sosyal ve çalışma hayatında başarılı olunabilmesi için en önemli faktörlerden birisidir. Sosyal bir güç olarak nitelendirilen bu kavram; bir toplumda veya o toplumun bazı kesimlerinde güven duygusunun baskın olmasından ileri gelmektedir. Toplumdaki bireylerin ve kurumların arasındaki ilişkilere canlılık katan güven unsuru aynı zamanda samimi, realist, dürüst ve erdemlilik gibi pek çok kavramı kapsayan tutarlı bir davranıştır. Ayrıca toplumun düzenini, bireylerin yaşantısını, ekonomik ve demokratik gelişmelerin temelini oluşturmaktadır (Gökalp ,2003: 164-174).

Sosyal sermayeyi belirleyen belli başlı unsurlar güven düzeyi sağlanmadan var olamazlar. Bu kavram sosyolojik açıdan incelendiğinde amacı; bireyler arasında sağlıklı bir iletişim ortamı için zemin hazırlamaktadır. Güven ortamının sağlanmadığı toplumlarda insan ilişkilerinde çıkarlarını ön planda tutan, ikiyüzlü davranışlar, gereksiz kuşkular yaşanacaktır ve sonuç olarak da toplumsal yaşam sıkıntıya girecektir. İşte bu sebeple güven toplumun yaşam düzeyine hareket katarak sosyal ağları kuvvetlendiren önemli bir unsurdur (Newton, 2001: 201-214). Ayrıca ekonomi için güven son derece önemli bir olgudur. Bu noktada sosyal sermayeye güven ortamını inşa edebilmesi ve toplumu bütünleştirip geliştirebilmesi için önemli roller düşmektedir.

2.1.2-Sosyal Ağlar

Tarih boyunca insanlar yaşadıkları ortama, o zamanın koşullarına ve ruhuna uygun şekilde iletişim kurabilmek için çeşitli iletişim araçları geliştirmiştir. Fakat gelişen modern dünyada bu iletişim araçlarının varlığı ve işlevi önem kazanmış olup, günümüzde de sosyal medya araçları ile önemini arttırarak devam etmektedir. İnsanlar arası iletişimi kolaylaştıran

internet teknolojisi ve çeşitli teknolojik gelişmeler sayesinde bütün dünyanın bir ağ gibi örülmesi ve birbirine eklenmesi sonucunda sosyal ağ siteleri geliştirilmiştir (Babacan, 2012: 88). Sosyal ağlar, insanların iradesinden bağımsız bir şekilde içinde bulunduğu aile, toplum, din gibi oluşumlar olabileceği gibi; bireylerin daha sonra kendi tercihleri ile katıldığı spor kulüpleri, müzik koroları, üye olduğu STK'lar, ya da yardım kuruluşları gibi yapılar da olabilir (Akdoğan, 2002: 29).

Karşılıklı güvenin güçlü olmasının bir sonucu olarak sosyal ağ kapsamında işbirliği ve iletişim kolaylaşacak, fertlerin ortaklaşa hareket etme ve başarılı olma eğilimi artacaktır (Carroll, 1997: 52-53). Sosyal sermayenin tanımını yapan çoğu düşünür, bireyler arasındaki ya da bireyler ile gruplar arasındaki ağlara atıfta bulunmaktadır. Bunlar arasındaki bazı düşünürler Bourdieu, Coleman, Putnam, ve Fukuyama gibi sosyal sermaye tanımlarında ağların önemi üzerinde durmaktadır. Putnam'a göre, "toplumdaki sosyal bağların zayıflaması durumunda toplumu oluşturan bireyler arasında sosyal sermaye miktarı bakımından bir azalma olacaktır" (Rea Holloway, 2008: 27). İktisadi anlamda sermayenin sosyal karşıtı olarak ifade edilen sosyal sermaye, bireylerin kendi aralarında ilişkilerini geliştirmesinde kilit rol üstlenmektedir. Sosyal ağlar ise; sosyal sermayenin diğer faktörleri olan güven ve normların daha etkin olabilmesi için ağ içerisindeki bireyler arasında bilgi akışkanlığını ve ağın verimliliğini yükseltmektedir (Keleş, 2012: 29). Zamanla bireyler arasındaki bağlarla oluşturulan güven unsuru ağların daha da güçlenmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak ağlar, sosyal sermayenin oluşturulması ve devam ettirilmesinin bir nedenidir.

2.1.3-Normlar

Sosyal sermayenin önemli unsurlarından birisi olan normlar; bir sosyal topluluğa dâhil olan bireylerin bu topluluk içinde sahip olmaları gerektiği tutum ve davranışları hakkında yazılı olmayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Sosyal sermayenin oluşması için Putnam ve Coleman gibi düşünürler normların vazgeçilmez bir unsur olduğunu belirtmiştir. Sosyal sermaye literatüründe ayrı bir yere sahip olan normlar; toplumdaki insanlar arasında ahlaki tutum ve kişileri ahlaki eylemlere sevk eden etkili yaptırımlardır. Normların sosyal sermayeyi oluşturan unsurlardan biri olarak görülmesi normlara yüklenen bu önemli özelliğin temelini oluşturmaktadır (Eşki, 2009: 37). İnsanlar arasındaki bağları güçlendirmeye yardımcı olan normlar; toplumu bir araya getirerek ortaklaşa eylem sorununu çözmektedir.

Sosyal sermayenin oluşmasına katkı sağlayan normlar; aynı anda bireyler arasında paylaşılan güven duygusunun da aracıdır. Böylelikle sosyal sermayenin merkezinde olan güven duygusunun toplumda yerleşmesi sağlanacaktır. Ancak toplumda var olan normlar sözleşmelerin işlem maliyetini azaltmakta ve aynı zamanda da fırsatçılığı kısıtlamaktadır. Bu sayede yatırımlardan ve diğer pek çok ekonomik faaliyetlerden meydana gelen kazançların artmasına destek olmaktadır.

3-EKONOMİK KALKINMA

Kalkınma; ülkelerin gelir düzeylerinde ve üretim seviyelerindeki yükselişe ilaveten politik, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda yaşanan yapısal değişimdir. Kalkınmayı bir toplumun reel milli gelirindeki devamlı ve birikimli artış olarak tanımlamak da mümkündür. Kalkınmanın merkezinde insan ve insanı ilgilendiren faktörler yer almaktadır. Temel amacı; bireyin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak ve bireylerin her açıdan hayat standartlarını güçlendirerek sağlıklı bir toplum oluşturmaktır. Bu terimi daha geniş kapsamda ifade etmek gerekirse; sağlık, eğitim ve gelir unsurlarıyla her kesimden insana eşit imkânlarla sunulabilen, evrensel yaşam standartlarına ulaşabilmeyi amaçlayan bir kavramdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genellikle kalkınma çabalarının altında yatan birçok amaç bulunmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için özellikle işsizlik ve yoksulluk

mücadele edilmesi gereken sosyal sorunların başında gelmektedir. Bu nedenle işsizlik ve yoksulluk mücadele edilmesi gereken temel yeni iş imkânlarının oluşturulması, üretim ve milli gelirin artırılması temel zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Şavkar, 2011, s. 63).

Hızla küreselleşen dünyada uluslararası ilişkilerde de önemli gelişmeler meydana gelmektedir. Bu nedenle her devlet ulusal çıkarlarını koruyabilmek ve uluslararası ilişkilerinde sözünü dinletebilmek adına ekonomik alanda güçlü olmak zorundadır. Genel anlamıyla ekonomik kalkınmanın amaçlarına bakılırsa insanların ve toplumların siyasal, sosyal ve asgari olarak gelişebilmeleri için öncelikle ekonomik anlamda kalkınmaları gerekmektedir (Deniz, 2015: 112). Ayrıca ülkelerin bir bütün olarak kalkınmalarında ekonomik, sosyal, siyasal ve asgari gelişmişliğin birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri söylenebilir. Ülkedeki mevcut hayat standartlarını daha yüksek seviyelere taşıyabilmek için bir taraftan yeni istihdam alanları oluşturulurken, diğer yandan ülkenin iç ve dış piyasalarında rekabet edebilme ortamının sağlanmasına imkân verilmeli ve bu alanlarda üretim yapılmasına öncelik tanınmalıdır. Yeni istihdam yapısını oluşturabilmek için ülkelerin sahip olduğu doğal ve beşeri kaynaklarına ayrıca mevcut üretim yapısına bakılması gerekmektedir.

Ekonomik kalkınma göstergeleri arasında bir ülkenin yaşam tarzına ilişkin beklentiler, ortalama yaşam süresi, kişi başına düşen milli gelir, toplumun okur-yazarlık oranı, toplumun eğitim seviyesi, doğum ve ölüm oranları, nüfus artış oranı, kişi başına düşen enerji miktarı, kullanılan araba modelleri, hastanelerde bin kişiye düşen yatak sayısı ve doktor sayısı, bin kişiye düşen öğretmen sayısı gibi daha pek çok sosyal gösterge örnek verilebilir (Shirinova, 2019, s. 36).

4-SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kalkınma, bir ülke ekonomisinde sağlanan gelir ve üretimindeki artış ve bu artışa ek olarak ekonomik, sosyo-kültürel ve politik açıdan yapısal değişimi ifade etmektedir. Aynı zamanda parasal anlamda refah düzeyinin artırılması, yoksullukla ve işsizlikle mücadele edilmesi, üretim için gerekli olan girdi ve sonuçta oluşan çıktının değiştirilmesi gibi aşamalardan oluşmaktadır (Berber, 2006: 9). Sosyal sermaye iktisadi ve sosyal anlamda kalkınmaya katkı noktasında bir toplum içindeki kurumlar, bu kurumlar arası ilişkiler, tutum ve değerler, insanlar arası etkileşimleri içermektedir. Bu anlamda sosyal sermayenin ekonomik etkileri; bürokrasiyi azaltması, yolsuzlukları minimize etmesi, bilgi oluşturma, çevre duyarlılığı, iktisadi krizler, yoksulluk ve yatırım ilişkileri şeklinde devam ettirmek mümkündür.

Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki doğrudan ve dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda genellikle iktisadi kalkınma ile sosyal sermaye arasında doğrudan ilişkinin varlığından bahsedilmektedir. Diğer taraftan güven probleminin olmadığı toplumlarda üretim maliyetleri artırıcı bir etki yaratmaktadır. Buradan hareketle maliyetlerin düşürülmesi ve güven ortamının sağlanabilmesi için emek, sermaye ve zaman israfına sebep olan pek çok mali işlemde tasarruf edilmektedir. Ayrıca toplumun gelecekteki yaşantısına dair amaçlarının belirlenmesinde güven düzeyinin yüksek olması, o toplumda kalkınma oranını arttırmaktadır (Yıldız ve Topuz: 2011, 201-226).

Mevcut üretim faktörlerin daha etkin ve rasyonel kullanımı sonucu ise dolaylı etkiler gerçekleşmektedir. Öte yandan politik dengenin sağlanması üretkenliği arttırmaktadır. Ayrıca güven ortamının sağlanamaması sonucu, ekonomik teşkilatlar daha çok aile şirketi olarak kurulmaktadır. İnsanların kurdukları şirketi başkalarının yönetimine teslim edemeyecek kadar güvensizlik içerisinde bulunması bunun temel sebebidir. Kurumsallıktan bu denli uzak olan bu tarz şirketler kısa vadeli ve sığ bir yapıya sahiptirler. Ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet

edemeyen bu tür şirketlerin var olması, kalkınma için gerekli olan kaynakların gereksiz tüketilmesi anlamına gelmektedir (Karagül, Masca: 2005, 37-52).

Ekonomik ve siyasal alanlardaki kısa ömürlü yapılan planlarda sosyal sermayenin önemi az gelişmiş ülkelerde görmezden gelinmektedir ve bu kapsamda yapılan yatırımlar da aksatılmamalıdır. Çünkü özellikle dar anlamda ele alındığında sosyal sermaye, uzun vadede kazanç sağlayan bir yatırım aracıdır. Böyle olmasına rağmen sosyal sermaye olmadan pek çok mal ve hizmetin üretimi güçleşmektedir. Bu nedenle sosyal sermayenin özellikle kısa vadede ekonomik alanda etkisi görülmeyebilir (Karagül & Dünder, 2006).

5-LİTERATÜR TARAMASI

5.1- Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma Alanında Yapılmış Çalışmalar

Sosyal sermayesi gelişmekte olan toplumların ekonomisi de gelişmiştir. Sosyal sermayenin ekonomi bilimi ile olan ilişkisi, mevcut üretim faktörlerinin ekonomik kalkınmayı tam olarak açıklayamaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca sosyal içerikli yeni bir iktisadi kavramı temsil eden sosyal sermaye, ülkelerin ekonomik faaliyetlerini ve toplumsal hayatın etkilerini ortaya koyar. Bu sayede yeniliklere hemen uyum sağlayabilmekte, ekonomik risk içeren faaliyetlere katılabilmekte ve daha çok getiri elde etmeyi amaçlamaktadır. Tanzanya için yapılan bir araştırmada, sosyal sermayenin kalkınma üzerindeki etkisini araştıran Narayan ve Pritchett (1999) bu etkinin beş şekilde olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda ilk etki sosyal sermayenin toplumdaki bireyler arasındaki güçlü ilişkilerle artacağını savunur. İkinci ve üçüncü etki; toplumu işbirliği sayesinde başarılı bir şekilde yöneterek devleti etkin hale getirmeyi ve yaratıcı fikirlerin toplumun yine işbirliğine dayalı olarak geniş bir kitle ile hızlıca yayılımını kolaylaştıracağını savunur. Dördüncü etki ile işlem maliyetlerinin azaltılması amaçlanmıştır. Bu sayede işlem maliyetlerinin düşürülmesi ile gelirin yükseltilmesi hedeflenmektedir. Son olarak da sosyal sermayeyle olumsuz dışsal etkilerden kaynaklı sorunları en aza düşürmeyi hedefler.

Sosyal sermayenin unsurlarından güven faktörü sosyal sermayenin en önemli koşulu ve aynı zamanda çıkış noktasıdır. Bir ülkenin kalkınmışlık seviyesinin artırılabilmesi için bireyler arasındaki sosyal ilişkileri düzenleyen güven düzeyinin yüksek olması gerekir. 1970-1992 yılları arasındaki dönemde Zak ve Knack (2001); sosyal sermayenin en önemli koşulu olan güven faktörünü yatırımlar ve büyüme oranları açısından incelemiştir. Burada incelemeyi yaparken 41 ülkenin veri setini kullanmıştır. Bu doğrultuda çalışmasında güven ve büyüme arasında aynı yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığından bahsetmiştir. Sonuç olarak kurulan modele göre; güven faktörü ile kurumların büyümesi arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğuna ve sosyal sermayenin aynı zamanda büyüme üzerinde de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Son yıllarda iktisadi bir değer olarak gündeme gelmekte olan sosyal sermaye kavramı, ülkelerin gelişim düzeylerini ve ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Bunun temel nedeni ise artık gelişmişlik veya azgelişmişliğin fiziki sermaye bakımından zengin ya da fakir olmakla açıklanamayacağına farkına varılmasıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi gelişmiş ülkelerle rekabet ortamının sağlanabilmesi ve ekonomik açıdan kalkınmışlık farkının kapatılabilmesi için özellikle az gelişmiş ülkelerin sosyal sermaye oranlarını arttırması gerekir. Karagül ve Masca (2005), ele almış olduğu çalışmalarında az gelişmiş ülkelerin ekonomik anlamda başarılı olabilmeleri için sosyal sermaye düzeylerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca ekonomik gelişimlerine engel olan sosyal sorunlarının az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisini olumsuz etkilediğini ve devletin ekonomik ve sosyal alanda yapılan politikalarla iktisadi gelişmeye katkı sağlaması gerektiği sonucuna varmıştır.

Sosyal sermayenin gelişimi üzerine yapılan ekonomik ve sosyal açıdan etkinliğinin dikkate alındığı bir başka çalışmada Karagül ve Dünder (2006), bir ülkenin sosyal sermaye

gelişimine olumlu yönde katkı sağlayacağını düşündüğü toplumsal gelişimi etkileyen insani gelişmişlik endeksi, toplumun rekabet düzeyi, adaletin sağlanabilme oranı ve gelir dağılımının iyileşmesi gibi faktörleri bağımsız değişken; sosyal sermayenin bir göstergesi olan güven faktörünü de bağımlı değişken olarak ele almışlar. Aralarında kurulan regresyon modelleri sonucunda anlamlı ilişkiler bulunmuş ve genel olarak bu ilgili faktörlerin sosyal sermaye düzeyinin artırılmasına olumlu anlamda katkı sağladığı sonucuna varmışlar.

Temelinde toplumu oluşturan insanlar ve kurumlar arası ilişkiler yer alan sosyal sermaye ülkelerin kalkınmasında ve büyümesinde etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Sosyal sermaye ve ekonomik performans arasında doğrusal bir ilişkinin varlığından bahseden Yıldız ve Topuz (2011); ülkeden ülkeye değişen sosyal sermayenin aynı ülke içerisindeki farklı bölgelere göre de değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir. Sosyal sermaye bakımından zengin olan ülkelerin ekonomilerinin güçlü olduğunu ve yeniliklere adaptasyonun hızlı olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlamda Türkiye'nin sosyal sermaye bakımından yeterli olmadığını ve bu yetersizliğin temel nedeninin ise; yolsuzluklar, alınan rüşvetler, siyasi anlaşmazlıklar, ekonomik güvensizlik vb. pek çok sorundan kaynaklandığını söylemişlerdir. Sonuçta sosyal sermaye düzeyinin artırılması için öncelikle toplumun gelir dağılımında adaletli olup, yolsuzluk ve rüşvetin önüne geçmek gerekmektedir. Böylece toplumun devlete olan güven düzeyi artırılmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler arasında barış, güven ve huzurlu bir ortamın sağlanması da sosyal sermayeyi artırıcı unsurlardandır. Bu sayede sosyal sermayenin artırılmasında en önemli faktör olan toplumun ekonomik kalkınmada ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomistler tarafından başlangıçta başarılı uygulamaları olmasına rağmen açıklanamayan sosyal sermaye kavramı sosyolojik ve ekonomik teoride sıkça araştırılan konular arasında yer almıştır. İnsanları gelenek tutum, tavır gibi sosyal normlar ekseninde ortak bir paydada toplayıp, sosyal ağlar sayesinde network (ağ) oluşturup, güven temelinde toplumsal fayda yaratmayı sağlayan bu kavram, sivil toplum örgütleri ve kamu kuruluşları arasında koordine olmayı da kolaylaştırır. Sosyal sermayeyi büyüme, gelişme, verimlilik ve özellikle ekonomik açıdan ele alınan Koç ve Ata (2012), bu kavramın büyüme modelleri açısından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Gelişen sosyal sermaye faktörleri sayesinde işlem maliyetleri azalmakta ve böylelikle makroekonomik performans artmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 2008 yılında 27 AB ülkesi ve Türkiye için sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerinde etkisini ekonometrik bir analiz yöntemi olan yatay-kesit analizi yöntemi kullanarak test etmişlerdir. Son olarak da sosyal sermayenin, büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisinin olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

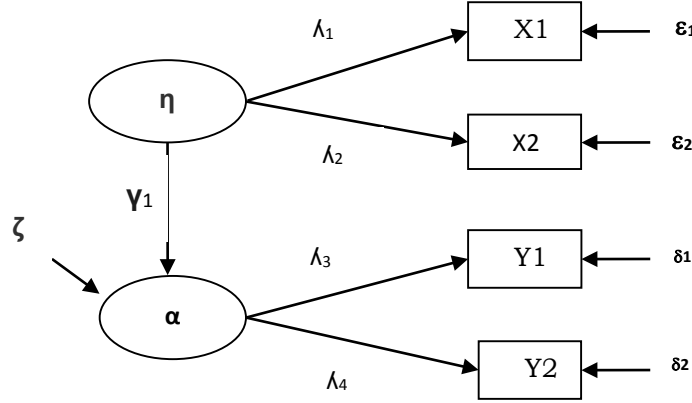
6-METODOLOJİ

6.1-YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ

Kullanım alanları geniş, çok değişkenli bir istatistiksel yöntem olan yapısal eşitlik modellemesi; günümüzde ekonomi, sosyal bilimler, davranış bilimleri, eğitim bilimleri, pazarlama, tıp vb. pek çok alanda kullanılmaktadır (Meydan & Şeşen, 2015). Gözlenebilen ve gizil (gözlenemeyen) değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya çıkaran Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) istatistiksel bir modelleme tekniğidir. YEM'nin temel amacı; birden fazla bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki sebep-sonuç ilişkisini incelemektir. YEM özellikle karmaşık modelleri başarılı bir şekilde test etmesi ve analizi tek seferde yapması, birçok teoremin test edilmesi ve yeni modellerin geliştirilmesi sürecinde kullanılmakta olan yeni bir yöntemdir. Bu yöntemin ilgi çekici olmasının en temel sebebi tüm gözlenen değişkenlerdeki hata terimlerinin ve doğrudan ölçülemeyen kavramların (gizil değişkenler) analize dahil edilebilmesidir. Ayrıca bu yöntem gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini test eden, varyans kovaryans analizi, faktör analizi vb. pek çok analizlerin bir araya gelmesi ile oluşan çok değişkenli istatistiksel bir tekniktir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin (yolların)

anlamlılığının test edildiği yol analizi yöntemi ile araştırmacının kuramsal olarak kurgulamış olduğu model test edilir. Burada dikkat edilmesi gereken şey araştırmacının modele dâhil etmiş olduğu değişkenlerin faktör yapılarının doğrulanmış olmasıdır (Varol, 2014: 28).

Çoklu regresyon tekniğinin bir göstergesi olan ve Şekil 1’de ifade edilen yol analizi, araştırmacıya bağımlı değişkenler arasındaki hipotezi test etme olanağı sağlar. Ayrıca çoklu bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve şiddeti yol (path) analizi ile değerlendirilir. Bu kapsamda yol analizinin hedefi, araştırma modelini kendi bütünlüğü içerisinde test etmektir (Clayton ve Pett, 2008: 283-292).

Şekil 1: Yol diyagramı örneği

Kaynak: Semra Varol, "Hazır Yazılımlarda Yapısal Eşitlik Modellemesi "Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü", Ocak 2014

$$\alpha = \gamma_1 \eta + \zeta \quad (1)$$

$$X_1 = \lambda_1 \eta + \varepsilon_1 \quad , \quad X_2 = \lambda_2 \eta + \varepsilon_2 \quad (2)$$

$$Y_1 = \alpha \lambda_3 + \delta_1 \quad , \quad Y_2 = \alpha \lambda_4 + \delta_2 \quad (3)$$

Matris ile gösterimi;

$$\begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \lambda_1 \\ \lambda_2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \eta \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_1 \\ \varepsilon_2 \end{bmatrix} \quad , \quad \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \lambda_3 \\ \lambda_4 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \alpha \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \delta_1 \\ \delta_2 \end{bmatrix} \quad (4)$$

X: Gözlenen dışsal (egzojen) değişken.

Y: Gözlenen içsel (endojen) değişken.

η(eta) : Gizil dışsal (egzojen) değişken.

α(alpha): Gizil içsel (endojen) değişken.

λ(lambda):Gözlenen ve gizil değişken arasındaki ilişkinin katsayısı.

ε(epsilon): Gözlenen dışsal (egzojen) değişkendeki ölçüm hatası.

δ (delta): Gözlenen içsel (endojen) değişkendeki ölçüm hatası

ζ(zeta): Gözlenen içsel (egzojen) değişkenli ilgili ölçüm hatası.

γ (gamma): Dışsal değişkenden içsel değişkene olan yapısal etki (Varol, 2014).

Denklem sistemlerini göstermede bir araç olan yol analizi, modelin belirlenebilmesi için dışsal değişkenlerin içsel değişkenler üzerindeki etkisinin yönünün belirlendiği bir analizdir. Bu doğrultuda modelde yer alan değişkenlerin arasındaki korelasyonlar hesaplanarak yol katsayıları belirlenir. Böylece hesaplanan yol katsayıları yardımı ile dışsal değişkende meydana gelen bir birimlik değişime bağlı olarak içsel değişkende beklenen değişim miktarı gösterilmiş olur.

Yapısal modelin uygulanabilmesi için oluşan modelin alt yapısı sağlam bir teoriye dayalı olmalıdır. Araştırmada kullanılan verilerin modele uygunluğunun sınaması için literatürde yaygın kullanımı olan yöntem, iki aşamalı yöntemdir. Analizde ilk aşamada ölçme modeli test edilerek modelde kullanılan verilerin ilgili modeli ne kadar doğru ölçtüğüne bakılır. İkinci aşamada ise; elde edilen yapısal model incelenir. Söz konusu ölçüm modelinin doğru ölçülmediği tespit edilirse yapısal modeli analiz etmenin bir anlamının olmayacağı sonucuna varılır (Dursun & Kocagöz, 2010, s. 3). Diğer istatistiksel yöntemlerde olduğu gibi YEM de bazı varsayımlara dayanmaktadır. Başlıca varsayımları şunlardır (Meydan & Şeşen, 2015);

- 1-Veriler sürekli ve çok değişkenli normal dağılıma uygun olmalıdır.
- 2-Değişkenler arasında doğrusal bir bağ olmalıdır.
- 3-Aşırı değerler modelin anlamlı sonuç vermesini etkilemektedir. Bu nedenle seride aykırı değerler olmamalıdır.
- 4-Hata terimleri korelasyon içermemelidir.
- 5-Modelde kullanılan değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) olmamalıdır.
- 6-Her bir gizil değişkeni ölçmek için kullanılan gözlenen değişkenler en az üç tane olmalıdır.

6.2-Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada son yıllarda sosyal bilimciler tarafından da yoğun ilgi duyulan temeli insanlar arası ilişkilere dayanan sosyal sermaye kavramı ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Bu kapsamda sosyal sermaye ve ekonomik kalkınmayı etkileyen ekonomik faktörlerin araştırma modeline uygunluğunu ve bu değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmak amacıyla YEM kullanılmıştır. Bu amaç çerçevesinde çalışmamızda sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki nedensellik ilişkisinin sınaması için çok değişkenli normal dağılım gösteren veriler kullanılarak analiz yapılacaktır.

6.3-Veri Seti ve Bulgular

Analizde verilerine ulaşılabilen 129 ülkenin sosyal sermayesini ve ekonomik kalkınmasını etkileyen değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 129 ülkenin verileri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda küresel rekabet edilebilirlik endeksi, dünya bankası ve insani gelişmişlik endeksi verilerinin 2018 yılına ait değişkenleri kullanılarak sosyal sermaye ve kalkınmışlık düzeyini etkileyen değişkenler incelenerek analize başlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak sosyal sermaye için seçilen değişkenler; "Devlet Düzenleme Yükü, Devlet Politikalarının İstikrarı, Mülkiyet Hakkı, Fikri Mülkiyet Hakkı, Personel Eğitiminin Kapsamı, Mesleki Eğitim Kalitesi, Polis Hizmetlerinin Güvenilirliği, Yargı Bağımsızlığı, Yolların Kalitesi, Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Sanayinin Payı ve İşçi işveren ilişkisi" değişkenlerine uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonucu oluşan faktörlerden sosyal sermayenin alt bileşenleri olarak; " Devlet Politikalarının İstikrarı (SS_1), Mülkiyet Hakkı (SS_2) , Fikri Mülkiyet Hakkı (SS_3) , Personel Eğitimin Kapsamı (SS_4) , Yolların Kalitesi (SS_5), Yargı Bağımsızlığı (SS_6)" değişkenler ile analize başlanmıştır. Ekonomik

kalkınma için seçilen değişkenler ise; “Doğumda Ortalama Yaşam Beklentisi, Beklenen Eğitim Süresi, Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi, Kişi Başına Gayrisafi Milli Gelir, Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişim Endeksi, Ortalama Eğitim Süreleri, Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi Başına Tahmini Milli Gelir” değişkenleri arasından ekonomik kalınmanın alt bileşenleri olarak; "Ortalama Eğitim Süreleri (EK_1), Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış Yaşam Beklentisi (EK_2), Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süreleri (EK_3), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (EK_4), Kişi Başına Tahmini Milli Gelir (EK_5), Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi (EK_6), Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi (EK_7)” değişkenleri kullanılarak söz konusu model YEM yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda başlangıçta sosyal sermayeyi ve ekonomik kalkınmayı temsil eden seçilmiş değişkenlere boyut indirgeme yöntemi uygulanmıştır. Buradan hareketle gizil değişkenleri ifade edebilmek için kullanılan Sosyal Sermaye (SS) ve Ekonomik Kalkınma (EK) ile ilgili değişkenler arasında yapısal bir model kurulmuştur.

Modelin test edilmesi için öncelikle SPSS.19 programı kullanılarak birbiri ile ilişkili, ölçülebilen veya diğer bir ifade ile gözlenebilen değişkenleri bir araya getirerek Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılır. Bu sayede bir ölçme aracında yer alan değişkenlerin kaç alt başlık altında toplanabileceği ve aralarında ne tür bir ilişki kurulabileceği belirlenmektedir. Analizin sonraki aşamasında faktör analizi ile belirlenmiş olan bir modelin test edilmesi veya doğrulanıp doğrulanmadığının incelenmesi için AMOS.24 programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör analizi (DFA) yapılacaktır. YEM, karmaşık bir yapısı olan araştırma problemlerini sistematik bir şekilde modelleyen bir analiz tekniğidir. Ayrıca ölçüm hatalarını hesaba katması, birden çok analizi bir defada yapması, incelenen araştırma modelinde gözlenebilen ve gözlenemeyen değişkenler arasındaki ilişkinin tek bir model yardımı ile test edilebilmesi için kullanılan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir (Dursun& Kocagöz,2010). Analizde sosyal sermaye ve ekonomik kalkınmayı açıklayan (bağımsız) değişkenlerin her birindeki bir birimlik değişimin sosyal sermaye ve kalkınma (bağımlı) değişkenleri üzerinde ne kadarlık bir değişime yol açacağını görebilmek amaçlanmıştır. Yani söz konusu bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlerdeki değişimin ne kadarını açıklıyor olduğu analiz edilmektedir.

6.4-Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Çalışmanın amacına yönelik olarak ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye ile ilgili olan faktörlere öncelikle boyut indirgeme yöntemi uygulanarak değişkenler faktörlere ayrılmıştır. Burada AFA' nin veri seti ile uygunluğuna karar vermede korelasyon matrisinin faktör yapısı incelenmektedir. Bu doğrultuda Bartlett Küresellik Testi, örneklem yeterlilik ölçütü olan Kaiser-Meyer-Olkin değeri ve korelasyon matrisi dikkate alınmaktadır. Korelasyon matrisinde yer alan değerlerin sıfıra yakın olması söz konusu matrisin faktörleştirilemeyeceği konusunda önemli bir göstergedir. Bu aşamada Bartlett Küresellik Testi uygulanarak korelasyon matrisinin birim matrise eşitliğini yansıtan temel hipotez sınanmaktadır (Bektaş & Aydın, 2018). Değişkenler arasındaki yüksek korelasyon ilişkisinin arandığı bu analiz yönteminde; analizde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi azaldıkça analize olan güven de azalır.

Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisinin incelenmesi için sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma değişkenlerine ayrı ayrı açıklayıcı faktör analizi uygulanır. Aşağıdaki tablolarda bu değişkenler için KMO ve Bartlett testine ait bulgular gösterilmektedir.

Tablo 1: Ekonomik Kalkınma için KMO ve Bartlett Test İstatistiği Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü		0.866
Bartlett Testi	Ki-Kare İstatistiği	1665,578
	Serbestlik Derecesi (df)	21
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	.000

Tablo 2: Sosyal Sermaye için KMO ve Bartlett Test İstatistiği Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü		0.913
Bartlett Testi	Ki-Kare İstatistiği	839,568
	Serbestlik Derecesi (df)	15
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	.000

Tablo 3: KMO ve Bartlett Test İstatistiği Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü		0.886
Bartlett Testi	Ki-Kare İstatistiği	2497,760
	Serbestlik Derecesi (df)	78
	Test İstatistiğinin Olasılık Değeri	.000

Analiz sonuçlarına göre olasılık değeri %5'ten küçük olduğundan Bartlett Küresellik testinin sonucu anlamlı çıkmış ve temel hipotez reddedilmiştir. Burada karar verirken Ki-kare (χ^2)'nin istatistiksel olarak anlamlılık değerine bakılmaktadır. Ki-kare (χ^2) olasılık değerinin anlamlı çıkması değişkenler arasında yüksek korelasyon ilişkisinin varlığını ve analizde kullanılan verilerin çoklu normal dağılıma uygun olduğunu gösterir. Ayrıca örneklemin büyüklüğü ve yeterliliğini ölçen KMO testinin sonucuna göre araştırmanın örneklemini yeterli bulunmuştur. Bu ölçüt 0.50'nin altında değer alırsa kabul edilemez.

Şekil 2: Örneklem Dağılım Grafiği (Yamaç - Birikinti Grafiği – Scree Plot)

Serpilme diyagramı incelendiğinde x ekseninde araştırmanın faktörleri y ekseninde ise öz değerleri yer almaktadır. Faktör seçimi yapılırken öz değeri bir ve birden yüksek ($\lambda \geq 1$) olan değerlere göre karar verilir. Araştırmanın serpilme diyagramı incelendiğinde 2 faktörden oluştuğu görülmektedir. Bu grafiğe göre iki nokta arası bir faktörü ifade eder ve her yamaç grafiğinin bir kesme noktası vardır. Bu notaya gelindikten sonra grafikteki düşme yavaşlar ve artık elde edilen grafikte düzleşmeler oluşur. Ayrıca düzleşme noktasına kadar olan noktaların her biri birer faktör belirtir. Yukarıda yer alan grafiğe göre değişkenliğin azalarak sabit bir

noktaya ulaştığını görülmektedir. Bu değişkenliğin yok denilecek kadar azaldığı yere “dirsek” denir. Bu anlamda dirseğin üstünde kalan öz değer adedi kadar faktör vardır. Buna göre çalışmada 2 adet faktörün var olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Rotated Component Matrix (Dönüştürülmüş Bileşen Matrisi)

Değişkenler	Bileşenler	
	1	2
Gayri_Safi_Yurtiçi_Hasıla_(GSYİH_Milyar_Dolar)	,919	
Kişi_Başına_Tahmini_Brüt_Milli_Gelir_Erkek	,866	
Ortalama_Eğitim_Süreleri_(Kadın)	,929	
Beklenen_Eğitim_Süresi_(Erkek)	,911	
Doğuşta_Beklenen_Yaşam_Süresi_(Kadın)	,894	
Eşitsizliğe_Göre_Uyarlanmış_Yaşam_Baklentisi_Endeksi	,935	
Yıllara_Göre_Ortalama_Eğitim_Süreleri	,931	
Devlet_Politikalarının_İstikrarı		,883
Mülkiyet_Hakkı		,961
Fikri_Mülk_Hakkı		,944
Personel_Eğitiminin_Kapsamı		,901
Yolların_Kalitesi		,775
Yargı_Bağımsızlığı		,887

Modelin kaç faktörden oluştuğunu belirleyen araştırmacı, bu faktörleri belirledikten sonra her faktörü temsil eden değişkenlerin sayısını ve değişkenlerin bu faktörlere dağılımını belirlemek için rotasyonlu faktör analizi matrisini inceler. Rotasyonlu faktör yüklerinin hesaplandığı Tablo 4 incelendiğinde hesaplanan araştırma modelinin 2 boyuttan ve 12 maddeden oluştuğu görülmektedir. Bu matrisin temel amacı isimlendirilebilen ve yorumlanabilen faktör yapıları elde etmektir. Burada amaç korelasyon katsayısı olarak da ifade edilen bu değerlerin, değişkenler ve seçilen faktörler arasındaki ilişkinin derecesini gösterir. Ayrıca değişkenlerin her faktördeki ağırlığının ifade edilen değerler faktör yükleri olarak ifade edilir. Buradan hareketle araştırmacı bu faktör yüklerine göre bir değişkenin hangi faktöre ait olduğuna karar verir. Yani bir değişken hangi faktör ile daha güçlü korelasyon ilişkisine sahipse o faktörün bir üyesidir. AFA ile belirlenen bu faktör yapılarına daha sonra DFA uygulanarak modelin geçerliliği saptanmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu doğrultuda ilgili değişkenler arasında yapısal bir model kurulmuştur. AFA sonucu oluşan faktörlerden sosyal sermayenin alt bileşenleri olarak; "Devlet Politikalarının İstikrarı (SS_1), Mülkiyet Hakkı (SS_2), Fikri Mülkiyet Hakkı (SS_3), Personel Eğitiminin Kapsamı (SS_4), Yolların Kalitesi (SS_5), Yargı Bağımsızlığı (SS_6)" değişkenleri ile ekonomik kalınma alt bileşenleri olarak; "Ortalama Eğitim Süreleri (EK_1), Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi (EK_2), Yılların Ortalama Eğitim Süresi (EK_3), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (EK_4), Kişi Başına Tahmini Brüt Milli Gelir (EK_5), Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi (EK_6), Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi (EK_7)" değişkenleri kullanılarak söz konusu model YEM yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan veri seti normallik

varsayımı kuralına uymaktadır. Dolayısıyla analiz en çok olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi ölçmek için belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir.

(S_S) : Sosyal Sermaye

H₁: " Devlet Politikalarının İstikrarı (SS_1)" değişkeninin sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₂: " Mülkiyet Hakkı (SS_2)" değişkeninin sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₃: " Fikri Mülkiyet Hakkı (SS_3)" değişkeninin sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₄: " Personel Eğitiminin Kapsamı (SS_4)" değişkeninin sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₅: " Yolların Kalitesi (SS_5)" değişkeninin sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₆: " Yargı Bağımsızlığı (SS_6)" değişkeninin sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

(E_K) : Ekonomik Kalkınma

H₇: "Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (EK_1)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₈: " Kişi Başına Tahmini Milli Gelir (EK_2)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₉: "Ortalama Eğitim Süreleri (EK_3)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₁₀: "Beklenen Eğitim Süresi (EK_4)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₁₁: "Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi (EK_5)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₁₂: "Eşitsizliğe Göre Ayarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi (EK_6)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₁₃: " Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi (EK_7)" değişkeninin ekonomik kalkınma üzerinde bir etkisi vardır.

Bir ülke ekonomisinin gelişip büyüebilmesi için o ülkenin ekonomik açıdan kalkınması gerekmektedir. Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda genellikle iktisadi kalkınma ile sosyal sermaye arasında doğrudan ilişkinin varlığından bahsedilmektedir. Bir toplumun ekonomik açıdan kalkınabilmesi için o toplumun bilgiyi üretebilmesi ve ürettiği bu bilgiyi en iyi şekilde kullanabilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin gösterildiği hipotezler aşağıdaki gibidir.

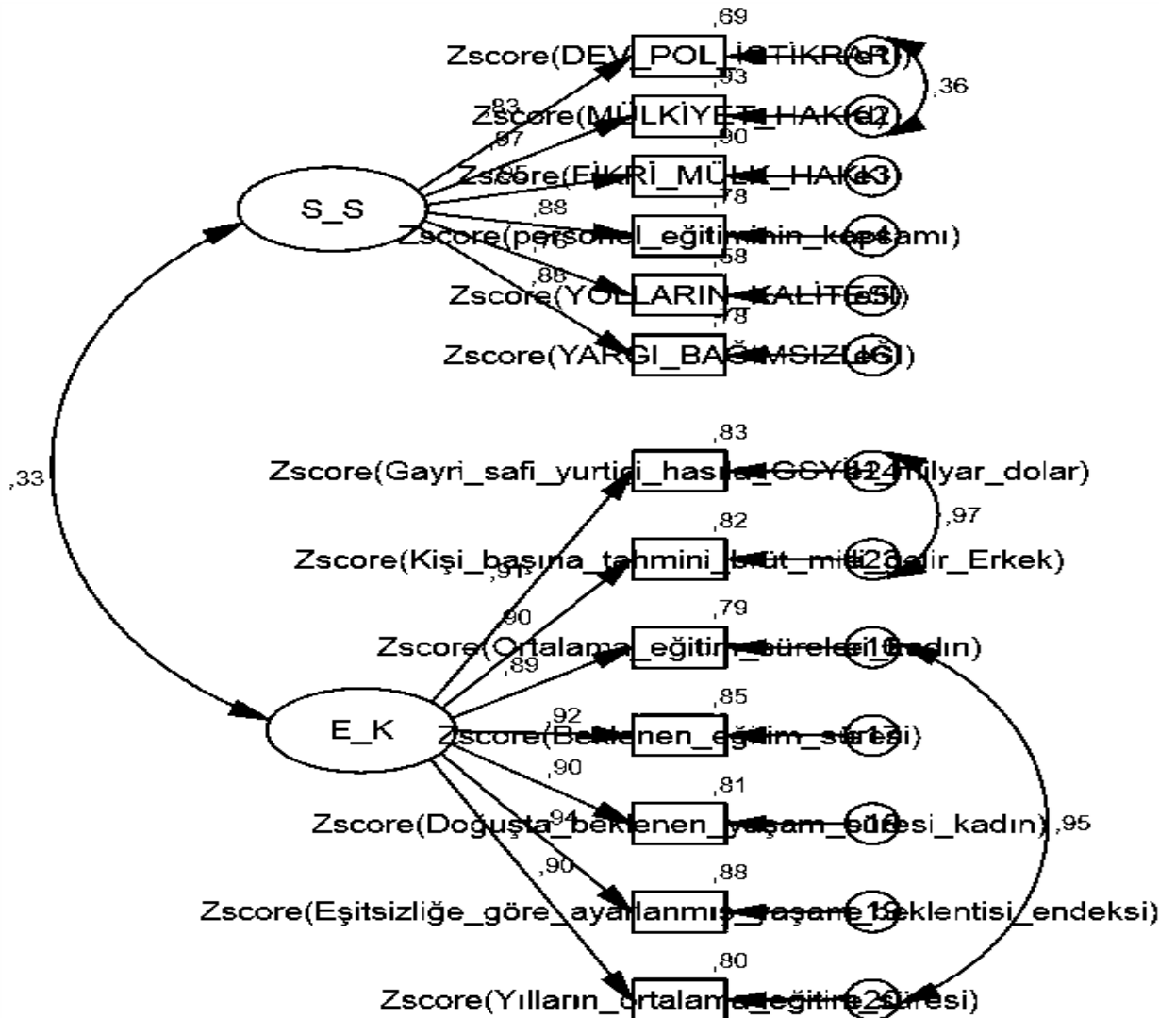
H₁₄: Sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma değişkenlerinin birbiri üzerinde olumlu etkileri vardır.

Araştırmanın hipotezleri, söz konusu çalışmanın teorik alt yapısının denetiminin sağlanması için kurulur ve bilimsel araştırmaların temelini oluşturur. Hipotezler tanımlandıktan sonra modelin veriye uygunluğunu, parametrelerin anlamlılık düzeylerini ve modelin elde

edilen veriye ne kadar iyi açıkladığı hakkında yorum yapabilmek için uyum iyiliği indeks değerlerine bakılır. Böylece modelin kabul veya reddedilebilme kararı verilmektedir.

6.5-Analizde Kullanılan Yöntem ve Analiz Sonuçları

AFA ile iki alt boyuttan oluşan faktör yüklerini belirledikten sonra modelin geçerliliğini test etmek için AMOS.24 programı aracılığıyla araştırma modelinde kullanılacak veri setine DFA uygulanmıştır. DFA için kullanılan veri seti iki gizil değişkenden oluşur. Bu gizil değişkenler; Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma değişkenleri olarak adlandırılır. Bu doğrultuda sosyal sermaye gizil değişkeni 6, ekonomik kalkınma gizil değişkeni ise 7 gözlenen değişkenle temsil edilmektedir. Elde edilen modelin son hali aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 3: Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellemesi İle Gösterimi

Şekil 3'de ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye değişkenlerinin faktör yüklenimi görülmektedir. Buradan hareketle Ekonomik Kalkınma gizil değişkeni için faktör yükleri 0.89-0.94 arasında, Sosyal Sermaye gizil değişkeni için faktör yükleri 0.76-0.97 arasında değişmektedir. Ayrıca ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye değişkenleri arasında aynı yönlü (.33) bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Model tanımlandıktan ve parametreler tahmin

edildikten sonra modelin veriye uygun olup olmadığı, modeldeki ilişkilerin anlamlılık düzeyini ve modelin elde edilen veriyi ne kadar iyi açıkladığı hakkında yorum yapabilmek için uyum iyiliği indeks değerlerine bakılır. Uyum iyiliği testleri sonucunda ise; modelin kabul veya reddedilme kararı verilmektedir.

Modelin veri ile uygunluğunun belirlenmesinde değerlendirilen birbirinden farklı uyum indeksleri ve bu indekslerin sağladığı bazı istatistiksel işlevler vardır. Bu indeks değerleri arasında daha çok kullanımı tavsiye edilen YEM model testleri: Benzerlik oranı ki-kare istatistiği (χ^2), RMSEA (Ortalama hata karakök yaklaşımı -Root-mean-square error approximation), GFI (Uyum iyiliği indeksi -Goodness-of-fit index), CFI (Karşılaştırılmalı Uyum İndeksi-Comparative Fit Index), NFI (Normlaştırılmış Uyum İndeksi-Normed Fit Index) ve IFI (Arttırılmalı Uyum İndeksi-Incremental Fit Index) gibi uyum indeksleridir. Bu uyum indeksleri herhangi bir modelin o model için toplanmış verilere ne derece uyum sağladığını ölçer. Bu doğrultuda modelin genel anlamda uygunluğunu test etmek amacıyla incelenen ilk uyum indeksi Ki-Kare (χ^2) indeksidir.

Ki-Kare (χ^2) testi, oluşturulan model ile gözlenen değişkenlere ait varyans-kovaryans yapısında meydana gelen modelin farklı olup olmadığı hipotezini sınavan veri ile model arasındaki bir testtir. Yani bu test "gözlenen varyans-kovaryans matrisi ile faktör kovaryans matrisi arasında fark yoktur" hipotezi test etmektedir. Ayrıca ki-kare testi örneklem hacmine aşırı duyarlı olduğundan büyük örneklemle çalışıldığında modelin uyumu değerlendirilirken doğrudan ki-kare değerine bakmak yerine ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesi ($\chi^2/s.d$) ile elde edilen değere bakılması önerilmektedir. Bu bağlamda model uyumunu test etmek için ki-kare uyum iyiliği değerinden farklı olarak çok sayıda uyum indeksi bulunmaktadır. Genellikle yapılan çalışmalarda ki-kare değerinin anlamlı çıktığı görülür çünkü ki-kare istatistiği örneklem büyüklüğüne oldukça duyarlı olup örneklem büyüklüğü arttıkça ki-kare değerinin anlamlılığı genellikle artmaktadır (Kline, 2005). Bu yöntem kovaryans matrisleri arasındaki farkların anlamlılığına ve örneklimin hacmine duyarlı bir istatistiksel yöntem olduğu için model kurulurken küçük örneklem hacmi ile kurulmamalıdır. Ölçü olarak bakılırsa 100'den az örneklem hacmi küçük, 100 ile 200 örneklem hacmine sahip olan modeller orta, 200'ün üstünde örneklem hacmine sahip modeller ise büyük örneklem hacimli olarak tanımlanır (Bayrak, 2012). Örneklem büyüklüğünün küçük olması YEM için kullanılan programlarda araştırma modelinin yanlış sonuçlar vermesine neden olacaktır. Ayrıca yetersiz örneklem büyüklüğü gözlenen değişkene ait negatif değerli ölçüm hataları, parametrelerin tahmin edilmesinde ve bu parametrelerin standart hatalarında doğruluk oranını etkilemektedir. Ancak ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye arasında kurulmuş olan model istenen uyumu sağlasa da modelin verilere uygunluğunun sınanması için parametre tahminlerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı incelenir. Burada karar verilirken sadece ki-kare değerine bakılarak karar vermek yeterli değildir diğer "uyum iyiliği" değerlerine de bakılmalıdır.

6.6-Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları

YEM uyumunun değerlendirilmesinde kullanılan anlamlılık testleri, betimleyici uygunluk ölçütü ve model karşılaştırmasını temel alan betimleyici ölçülerin uyumluluğunu değerlendirmek için kullanılan ölçüler özet biçiminde Tablo 4'te gösterilir. Bu indeks değerleri incelendiğinde hesaplanan χ^2 'nin yorumlanması için kullanılmakta olan karar ölçütü kapsamında modele ilişkin ulaşılan varyans-kovaryans matrisinin ana kütle varyans-kovaryans matrisiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak karar verirken diğer uyum iyiliği indeks değerlerine de bakılmalıdır. Ki-kare/S.d (CMIN/DF), CFI, GFI, NFI, IFI ve RMSEA değerlerine göre incelenen uyum iyiliği testlerine göre ki-kare değerinin anlamlı çıkması nedeniyle diğer uyum indekslerine bakılır. Analizde ilk ölçüm modeline ilişkin sonuçlara bakıldığında tüm uyum iyiliği indeksleri kabul edilebilir bir uyum içermediği için hata terimleri

arasında modifikasyon indeks değerlerine bakılır. Bu doğrultuda hata terimleri arasında kovaryans eklemesi önerisinde bulunan hata terimlerine kovaryans eklenerek gözlenen ve gizil değişkenler arasında yeni bağlantılar kurulur. Burada yapılan düzeltmeler, araştırma modelinin daha iyi uyum sağlayabilmesi için kuramsal bir gerekçeyle araştırmacıya ipucu verir (Pai vd., 2010: 288-296). Analiz sonuçlarına göre bazı uyum indeksleri kabul edilebilir uyum değerlerini içermediği için kuramsal gerekçeye göre önerilen modifikasyon işlemleri yapılarak araştırma modeli tekrar analiz edilir. Modifikasyon işlemi uygulandığında muhtemelen uyum iyiliği indeksleri daha düzgün sonuçlar verecektir. Ancak bu modifikasyon işlemleri yapılırken dikkat edilmesi gereken kuramsal gerekçe; arasına kovaryans çizilen hata terimlerinin aynı örtük değişken altında olmasıdır. Ayrıca modifikasyon indekslerinde gözlenen örtük değişkenler arasında yeni yollar belirlenebileceği gibi hatalar arasında tanımlaması da yapılabilir. Modifikasyon indekslerinde yapılan düzeltmelerden sonra uyum iyiliği ölçütleri tekrar kontrol edilir. Ayrıca model uyum iyiliği artacak diye çok fazla ekleme ve çıkarma yapmak da doğru değildir. Genel itibarı ile uyum iyilikleri düşük ve göze batan ki-kare değişimlerinde maksimum 5-6 atama yapılmalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi modifikasyon işlemi yapıldıktan sonra model tekrar test edilir ve uygun uyum iyiliği değerlerine ulaşıncaya kadar araştırma için kurulan model kabul edilir.

Analizde modifikasyon indeks değerleri incelendiğinde sosyal sermaye gizil değişkeninin göstergeleri olan; "Devlet Politikalarının İstikrarı ve Mülkiyet Hakkı"(e₁-e₂), ekonomik kalkınma gizil değişkeninin göstergeleri olan; "Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Kişi Başına Tahmini Milli Gelir"(e₂₃-e₂₄), "Ortalama Eğitim Süresi ve Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi"(e₁₆-e₂₀) değişkenleri arasında korelasyon olduğu ve hataların yüksek düzeyde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda kuramsal çerçeveye göre modelde yüksek korelasyon ilişkisi olan hata terimleri arasında kovaryans çizilerek model tekrar tahmin edilmiştir. Bu anlamda tahmin edilen yeni modelin uyum iyiliği ölçütleri ve modelin uyumuna karar vermek için kullanılan istatistiksel değerler tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin Uyum İyiliği İndeksleri

Uyum (ölçüm) istatistiği	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Model	Uyum
χ^2 Uyum Testi	$\chi^2 > 0.05$ (Anlamlı Olmamalı)	-	0.130 > 0.005	Anlamsız
χ^2/sd CMIN/DF)	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	$0 \leq 1.206 \leq 2$	İyi Uyum
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$	$0.97 \leq 0.995 \leq 1.00$	İyi Uyum
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	$0.95 \leq 0.973 \leq 1.00$	İyi Uyum
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.90 \leq IFI \leq 0.95$	$0.95 \leq 0.995 \leq 1.00$	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	$0 \leq 0.040 \leq 0.05$	İyi Uyum
GFI	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	$0.85 \leq GFI \leq 0.89$	$0.90 \leq 0.921 \leq 0.95$	İyi Uyum

Kaynak:(Kline, 2011), (Baumgartner & Homburg, 1996; Bentler, 1980; Bentler& Bonett, 1980; Marsh, Hau, Artelt & Peschar, 2006), (Schermelleh-Engel & Moosbrugger, 2003), (Browne & Cudeck, 1993)

Tablo 5’de AMOS.24 programı kullanılarak oluşturulan Birinci Düzey Çok Faktörlü Modele ilişkin uyum indeksleri verilmiştir. Model uyum indeksleri incelendiğinde; χ^2 anlamlılık düzeyi %5’ ten büyük olduğu için (Chi-square=73,575 , probability level=0.130 > 0.05) istatistiksel olarak anlamsız çıktığı görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere sıfır hipotezi kabul edilir. Yani gözlenen ve beklenen varyans ve kovaryans matrisleri arasında fark yoktur, araştırmanın modeli ve örnekleme uyumludur denilir. Yapısal model elde edildikten

sonra kuramsal olarak önerilen araştırma modelinin analiz edilme süreci incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle bu modelin istatistiksel olarak uygunluğunu test eden uyum iyiliği değerlerine bakılır. Analiz için model uyum değerleri incelendiğinde; $\chi^2/s.d$ (CMIN/DF) değeri ($1.206 \leq 2$) sonucuna göre verinin model ile iyi uyum sağladığına istatistiksel olarak karar vermek mümkündür. Modele ilişkin tahmini kovaryans matrisi ile örneklem kovaryans matrisi arasındaki ayrımı baz alan betimleyici uygunluk ölçülerinden RMSEA (0.040) değerine bakıldığında; kurulan modelin iyi uyum gösterdiği belirlenir. Model karşılaştırmalarını temel alan GFI (0,921), CFI (0,995), NFI (0.973), IFI (0.995) ölçüleri ise önerilen araştırma modeli ve bağımsız model temel alınarak elde edilmektedir. Sonuçta; İncelenen 1. Düzey Çok Faktörlü Modelin uyum iyiliği değerlerine göre genel olarak modelin verilere iyi uyum sağladığı görülmektedir.

Regresyon katsayılarının gösterildiği tablo 6'da; analiz için kullanılan gösterge değişkenlerinin faktör yüklenimlerini göstermektedir. Ayrıca modelin faktör yüklerinin yanında sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma değişkenlerini açıklayan varyans değerleri ile araştırmanın modeli kurulmuştur. Korelasyon katsayısının karesine eşit olan R^2 değeri açıklanan varyans olarak da adlandırılmaktadır. Bu değer gizil değişkenin gözlenen değişkenler tarafından ne oranda açıklandığını göstermektedir.

Tablo 6: Regresyon Değerlerinin Faktör Yüklenimleri ve Açıklanan Varyans Değerleri

Değişkenler	Std. Edilmiş Regresyon Katsayıları	Açıklanan Varyans (R^2)
SS=>Devlet Politikalarının İstikrarı(SS_1)	,828	,685
SS=>Mülkiyet Hakkı(SS_2)	,966	,933
SS=>Fikri Mülkiyet Hakkı(SS_3)	,950	,903
SS=>Personel Eğitiminin Kapsamı(SS_4)	,882	,777
SS=>Yolların Kalitesi (SS_5)	,759	,576
SS=>Yargı Bağımsızlığı (SS_6)	,885	,783
EK=>Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) (EK_1)	,910	,829
EK=>Kişi Başına Tahmini Milli Gelir (EK_2)	,903	,816
EK=>Ortalama Eğitim Süreleri (EK_3)	,890	,792
EK=>Beklenen Eğitim Süresi (EK_4)	,920	,847
EK=>Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (EK_5)	,899	,809
EK=>Eşitsizliğe Uyarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi (EK_6)	,940	,883
EK=>Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi (EK_7)	,897	,804
YAPISAL MODEL		
Cor(Sosyal Sermaye <=> Ekonomik Kalkınma)	,33	

Bu değerler incelendiğinde, gösterge değişkenleri arasında her ikili ilişkinin anlamlılık düzeyine bakılır. Dolayısıyla bütün regresyon katsayılarının %5 önemlilik düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve yapısal modelin faktör yüklenim değerlerinin 0.50'den büyük olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle araştırma modelinde; her bir gizil değişken için kurulan hipotezlerden H_1 (alternatif) hipotezleri kabul edilir. Sonuç olarak sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma gizil değişkenlerini açıklayan gözlenen değişkenlerin modelde anlamlı bir etkisi vardır. Ayrıca standardize edilmiş regresyon değerleri her bir gözlenen değişkenin bağlı olduğu gizil değişkeni hangi oranda açıkladığı hakkında araştırmacıya bilgi verir. Bu anlamda standardize edilmiş katsayıların 1'in üzerinde bir değer olmaması gerekmektedir.

Yapısal modelin sınanmasında; modelin elde edilen veriyi ne kadar açıklayabildiği incelenmektedir. İncelenen eşitliklere göre analizi yapılan modeldeki regresyon eşitliklerine bakıldığında sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma değişkenleri arasındaki ilişki aşağıdaki gibidir.

Yapısal modele ilişkin denklem;

Yapısal Model;

Sosyal Sermaye = 0,33* Ekonomik Kalkınma

Yapısal model incelendiğinde; ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye değişkenleri arasında aynı yönlü (0.33) doğrusal bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Ayrıca bu değişkenler arasında elde edilen korelasyon değerleri istatistiksel olarak anlamlıdır.

Regresyon katsayılarının gösterildiği tablo 6; analiz için kullanılan gösterge değişkenlerinin faktör yüklenimlerini göstermektedir. Bu değerler incelendiğinde, gösterge değişkenleri arasında her ikili ilişkinin anlamlılık düzeyine bakılır. Dolayısıyla bütün regresyon katsayılarının %5 önemlilik düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve yapısal modelin faktör yüklerinin değerlerinin 0.50'den büyük olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle araştırma modelinde; her bir gizil değişken için kurulan hipotezlerden H₁ (alternatif) hipotezleri kabul edilir. Sonuç olarak sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma gizil değişkenlerini açıklayan gözlenen değişkenlerin kurulan modelde anlamlı bir etkisi vardır. Ayrıca modelin faktör yüklerinin yanında sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma değişkenlerini açıklayan varyans değerleri ile araştırmanın modeli kurulmuştur. Korelasyon katsayısının karesine eşit olan R² değeri açıklanan varyans olarak da adlandırılmaktadır. Bu değer gizil değişkenin gözlenen değişkenler tarafından ne oranda açıklandığını göstermektedir.

Model;

$$\text{Sosyal_Sermaye} = 0.885 * \text{SS_6} + 0.759 * \text{SS_5} + 0.882 * \text{SS_4} + 0.950 * \text{SS_3} + 0.966 * \text{SS_2} + 0.828 * \text{S_1}$$

Bir bağımlı ve birden çok bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişkinin sınındığı çok değişkenli regresyon analizine göre; sosyal sermaye faktörünü en iyi açıklayan değişkenin %96.6'lık bir etkiyle SS_2 (Mülkiyet Hakkı), en az açıklayan değişkenin %75.9'luk bir etkiyle SS_5 (Yolların Kalitesi) olduğu görülmektedir. Sosyal sermayenin açıklandığı bu değişkenler arasındaki ilişkiye göre SS_2 (Mülkiyet Hakkı) değişkeninde meydana gelen bir birimlik artış sosyal sermayede 0,966'lık bir artış meydana getirir. Buradan hareketle kısaca yapısal eşitlikler incelendiğinde; SS_1 (Devlet Politikalarının İstikrarı), SS_2 (Mülkiyet Hakkı), SS_3 (Fikri Mülkiyet Hakkı), SS_4 (Personel Eğitiminin Kapsamı), SS_5 (Yolların Kalitesi), SS_6 (Yargı Bağımsızlığı) değişkenleri ile sosyal sermaye gizil değişkeni arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

$$\text{Ekonomik_Kalkınma} = 0.897 * \text{EK_7} + 0.940 * \text{EK_6} + 0.899 * \text{EK_5} + 0.920 * \text{EK_4} + 0.890 * \text{EK_3} + 0.903 * \text{EK_2} + 0.910 * \text{EK_1}$$

Modelin ekonomik kalkınma ile ilgili sonuçları incelendiğinde, ekonomik kalkınma faktörünü en iyi açıklayan değişkenin %94'lik bir etkiyle EK_6 (Eşitsizliğe Uyarlanmış Yaşam

Beklentisi Endeksi), en az açıklayan değişkenin %89 'luk bir etkiyle EK_3 (Ortalama Eğitim Süreleri) olduğu görülmektedir. Ekonomik kalkınmanın açıklandığı bu değişkenler arasındaki ilişkiye göre EK_6 (Eşitsizliğe Uyarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi) değişkeninde meydana gelen bir birimlik artış ekonomik kalkınmada 0,94'lük bir artış meydana getirir. Diğer eşitlikler incelendiğinde EK_1 (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), EK_2 (Kişi Başına Tahmini Milli Gelir), EK_3 (Ortalama Eğitim Süreleri), EK_4 (Beklenen Eğitim Süresi), EK_5 (Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi), EK_6 (Eşitsizliğe Uyarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi) ve EK_7 (Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi) değişkenleri ile ekonomik kalkınma gizil değişkeni arasında da pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

7-SONUÇ

Toplumu oluşturan bireyler arasındaki güven ilişkisi ve iktisadi bir değer olan sermaye kelimelerinin birleşmesiyle oluşan sosyal sermaye kavramı genellikle ekonomik değeri ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkar. Ayrıca ülkelerin ekonomilerinin gelişip büyümesi için güven faktörü de önemli bir olgudur. Her geçen gün önemi katlanarak artan sosyal sermaye kavramı, güvenin inşa edilmesi için toplumların bütünleşmesi ve gelişmesi sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Literatürde sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi açıklayan birçok araştırma yapılmış olup, bu çalışmalar sonucunda genellikle sosyal sermaye ve kalkınma arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığından bahsedilmektedir. Böylelikle kalkınma sürecine sosyal sermayenin; ülkelerin suç işleme oranlarının azaltılmasıyla, eğitim seviyesinin artırılmasıyla, daha adaletli gelir dağılımına sahip olunarak, yolsuzlukların azaltılmasıyla, devletin vatandaşı için daha verimli çalışmasıyla ve oluşan güven ortamına bağlı olarak katkısı çok fazladır (Kangal, 2013, s. 119). Ülkeler açısından değerlendirilme yapılacak olursa sosyal sermaye düzeyleri yüksek olan toplumların kalkınmışlık seviyelerinin daha yüksek olduğu, bürokratik işlerin daha iyi yürütüldüğü, demokrasinin daha iyi yer edindiği ve insanların daha iyi yaşam standartlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın analiz aşamasında gizil değişkenleri temsil eden "sosyal sermaye" ve "ekonomik kalkınma" değişkenlerinin ilgili olduğu gözlenen değişkenler arasındaki yapıyı değerlendiren ölçüm modeli oluşturulmuştur. Bu anlamda ilk olarak araştırma modelinin tamamının veri seti ile uygunluğunu gösteren uyum iyiliği testlerinin sonuçları değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken en çok kullanılan uyum iyiliği değerlerine göre karar verilir. Ayrıca yapılan analizde uyum indeksleri sonucunda istenen uyuma ulaşamadığı için modelde bazı modifikasyon işlemleri yapılarak modelin veriye uygunluğu sınanır. Analizde ölçüm modeli için yapılan ilk uyum testinde bu değerlerin düşük uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla ölçüm modelinde değişiklikler yapılarak analiz tekrar test edilir ve bu sayede modelin veriye uyumu sağlanmış olur. Yapılan bu düzeltmelerden sonra istenen indeks değerlerine ulaşıldığı için yapısal modelin değerlendirme kısmına geçilir. Modifikasyon işlemleri ile düzeltilen ölçüm modeline tekrar DFA uygulanır ve bu sefer çalışmada kullanılmak istenen ölçüm modelinin verilere iyi uyum sağladığı tespit edilmiştir. Burada uyum iyiliği değerleri incelenirken tek bir uyum indeksine bakılarak karar vermek doğru değildir.

Yapılan analiz sonucunda model uyumu incelendiğinde ki-kare değeri anlamsız çıkmıştır. YEM gözlenen ve gizil değişkenler arasında farkın olmamasını ister. Yani sıfır hipotezini kabul etmek ister. Bu nedenle ki-kare istatistik değerinin anlamsız ve değer olarak küçük çıkması istenir. Teoreme göre model verilere iyi uyum sağlamaktadır. Ancak karar verirken sadece ki-kare değerine bakarak karar vermek yeterli değildir. Diğer uyum iyiliği indeks değerlerine de bakılmalıdır. $\chi^2/s.d$ (CMIN/DF) değerinin ($1.206 \leq 2$) sonucuna göre modelin genel uyumu hakkında yorum yapılır ve modelin veri ile iyi uyum sağladığına istatistiksel olarak karar verilebilir. Modele ilişkin tahmini kovaryans matrisi ile örneklem kovaryans matrisi arasındaki ayrımı temel alan betimleyici uygunluk ölçülerinden RMSEA (0.040) değerine bakıldığında; kurulan model ile kullanılan veri setinin iyi uyum gösterdiği sonucuna ulaşılır. Model

karşılaştırmaları için incelenen GFI (0,921), CFI (0,995), NFI (0,973), IFI (0,995) ölçüleri ise önerilen araştırma modeli ve bağımsız model temel alınarak elde edilmektedir. Sonuç olarak; İncelenen 1. Düzey Çok Faktörlü Modelin uyum iyiliği değerlerine göre modelin verilere iyi derecede uyum sağladığı görülür. Katsayıların anlamlı çıkması sonucu kurulan modelde sosyal sermaye faktörünü en çok açıklayan değişkenin %96.6 'lık bir etkiyle SS_2 (Mülkiyet Hakkı), en az açıklayan değişkenin %75.9 'luk bir etkiyle SS_5 (Yolların Kalitesi) olduğu görülür. Diğer değişkenler incelendiğinde SS_1 (Devlet Politikalarının İstikrarı), SS_2 (Mülkiyet Hakkı), SS_3 (Fikri Mülkiyet Hakkı), SS_4 (Personel Eğitiminin Kapsamı), SS_5 (Yolların Kalitesi), SS_6 (Yargı Bağımsızlığı) değişkenleri ile sosyal sermaye arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin var olduğu gözlenmektedir. Modelin ekonomik kalkınma ile ilgili sonuçları incelendiğinde, ekonomik kalkınma faktörünü en çok açıklayan değişkenin %94 'lük bir etkiyle EK_6 (Eşitsizliğe Uyarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi), en az açıklayan değişkenin %89'lık bir etkiyle EK_3 (Ortalama Eğitim Süreleri) olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler incelendiğinde EK_1 (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), EK_2 (Kişi Başına Tahmini Milli Gelir), EK_3 (Ortalama Eğitim Süreleri), EK_4 (Beklenen Eğitim Süresi), EK_5 (Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi), EK_6 (Eşitsizliğe Uyarlanmış Yaşam Beklentisi Endeksi) ve EK_7 (Yıllara Göre Ortalama Eğitim Süresi) değişkenleri ile ekonomik kalkınma arasında da pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin var olduğu gözlemlenir. Yapılan araştırmanın sonucunda model ile veri arasındaki genel anlamda kabul edilebilir düzeyde bir uyum varlığından bahsetmek mümkündür. Böylece model tarafından gözlenen değişkenlere ilişkin varyans ve kovaryansların oldukça iyi açıklandığı görülmektedir. Ekonomik kalkınma açısından sosyal sermaye, bilgiyi eyleme dönüştürebilme yeteneğidir. Başka bir deyişle bir toplumun ya da bölgenin bilgiyi üretebilme ve bu bilgiyi üretim sürecine dahil edebilme yeteneğidir (Şavkar, 2011, s. 19). Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasında var olan doğrudan ve dolaylı ilişki üzerine yapılan çalışmalarda genellikle iktisadi kalkınma ile sosyal sermaye arasında doğrudan ilişkinin varlığından bahsedilmektedir. Mevcut üretim faktörlerin daha etkin ve rasyonel kullanımı sonucu ise dolaylı etkiler gerçekleşmektedir. Sosyal sermayesi gelişmekte olan toplumların ekonomisi de gelişmiştir. Sosyal sermayenin ekonomi bilimi ile olan ilişkisi, mevcut üretim faktörlerinin ekonomik kalkınmayı tam olarak açıklayamaması sonucunda ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Argun, (2002), “Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları”, Türkiye Ortadoğu ve Amme İdaresi Yayınları, No: 311, ss. 71-85.
- Babacan, M. E. (2012). *Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye Pratikleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD, 88.
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). “Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review”, *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), pp.139-161.
- Bayrak, S. (2012). İstatistik Dersine Yönelik Kaygının Yapısal Eşitlik Modellemesi İle İncelenmesi. Bursa: T. C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı İstatistik Bilim Dalı.
- Bektaş, H., & Aydın, M. (2018). Müşteri Bağlılığının Ölçülmesi: Cep Telefonu Pazarı Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi* .
- Bentler, P.M., & Bonett, D.G. (1980). “Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures”, *Psychological Bulletin*, 88, pp.588-606.
- Berber, Metin (2006). İktisadi Büyüme ve Kalkınma (3. Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi, 9.
- Browne, M.W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of Assessing Model Fit. In: Bollen, K.A., & Long, J.S. (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.
- Carroll, W. Nelson (1997), “Effect of Higher Education on Formation of Social Capital for Young Adults in the United States Between 1972 and 1994”, **Unpublished Doctorate Thesis**, Texas A&M University.
- Çetin, M. (2006). Endüstriyel Bölgelerde Sosyal Sermaye ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6(1), 74-86.
- Clayton, M. F., & Pett, M. A. (2008). AMOS versus LISREL: One data set, two analyses. *Nursing research*, 57(4), 283-292.
- Deniz, M. (2015, Mayıs). Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi Gelişme Ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı. Dursun, Y., & Kocagöz, E. (2010). Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*: 2-15.
- Eşki, Hülya (2009). *Sosyal Sermaye- Önemi, Üretimi ve Ölçümü-Üzerine Bir Alan Araştırması*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gökalp, N.(2003). *Ekonomide Güven Faktörü. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2, 164-174.
- Kangal, N. (2013). " *Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal sermaye İlişkisi: Türkiye Örneği* ". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Karaçimen, Yeter (2002). Türkiye de Bireylerin Kişisel-Kurumsal Güven kaybı ve Medyanın Rolü: Ampirik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karagül, M., & Dünder, S. (2006). Sosyal Sermaye Ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İibf Dergisi*, 61-78.
- Karagül, M., & Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*: 37-52.
- Keleş, Hatice Necla (2012), Sosyal Sermaye, Eğitim Yayınevi, Konya: 29.
- Kline, R.B. (2005). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. New York: The Guilford Press.
- Kline, R.B. (2011). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. New York: The Guilford Press.
- Koç, A., & Ata, Y. (2012). Sosyal Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ab Ülkeleri Ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 199-218.
- Marsh, H.W., Hau, K.T., Artelt, C., Baumert, J., & Peschar, J.L. (2006). "Oecd's Brief Self-Report Measure Of Educational Psychology's Most Useful Affective Constructs: Cross-Cultural, Psychometric Comparisons Across 25 Countries", *International Journal Of Testing*, 6(4), Pp.311-360.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Narayan Deepa, Pritchett Lant, (1999), "Cent And Sociability: Household Income And Social Capital İn Rural Tanzania", **Economic Development And Cultural Change**, Vol. 47, No. 4, May, Pp. 871-897.
- Newton, K. (2001). Trust, Social Capital, Civil Society and Democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201-214.
- Pai A.L., Mullins L.L., Drotar,D., Burant, C.,Wagner, J., Chaney, J.M.2007.Exploratory and confirmatory factor analysis of the Child Uncertainty in Illness Scale among children with chronic iillness. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(3): 288-296
- Rea-Holloway, Melinda, (2008), "What'sthematterwithsocialcapital? An Inductiveexamination, A Dissertation İn Community Philosphiy" Presented To The Faculty Of Theuniversity Of Missouri-Kansas.
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). "Evaluating the fit of structural equation models: Tests of signficance and descriptive goodness-of-fit measures", *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), pp.23-74.
- Shirinova, A. (2019). Geçiş Ekonomilerinde Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma. İzmir, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İktisat Anabilim Dalı İksisat Yüksek Lisans Programı.
- Şavkar, E. (2011, Haziran). Sosyal Sermayenin Unsurları Ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Şimşek, Rasime Durkan (2013). *İlkokul ve Ortaokullardaki Sosyal Sermaye Düzeyi İle Öğretmenlerin İş Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tüysüz, Nurettin (2011). Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Varol, S. (2014, Ocak). Hazır Yazılımlarla Yapısal Eşitlik Modellemesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İstatistik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız, Z., & Topuz, H. (2011). Sosyal Sermaye Ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (61), 201-226.
- Zak Paul J., Knack Stephen, (1998), “Trust And Growth”, July, Paper No: 219.